

Наука, 1967. – 251с.

2. Арутюнова Н.Д. Проблемы синтаксиса и семантики в работах Ч. Филлмора / Н.Д. Арутюнова // Вопросы языкознания. – 1973. – №1. – С. 117-124.
3. Богданов В.В. Семантико-синтаксическая организация предложения / В.В. Богданов – Л.: Изд-во Ленинградского Университета, 1977. – 201 с.
4. Васильев Л.М. Предикаты состояния в русском языке / Л.М. Васильев // Исследования по семантике языка и речи. – Уфа: БГУ, 1991. – С. 32-49.
5. Кацнельсон С.Д. Категории языка и мышления: Из научного наследия / С.Д. Кацнельсон - М.: Языки славянской культуры, 2001. – 864 с.
6. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Е.С. Кубрякова – М.: Наука, 1981. – 200 с.
7. Пономарева Л.Ф. Типы семантических ограничений в сфере deverbatивного словопроизводствимени существительного: автореф. дис. на соискат. степ. канд. филол. наук, спец. 10.02.04 „Германские языки“ / Л.Ф. Пономарева – М., 1988. – 17с.
8. Сильницкий Г.Г. Семантические классы глаголов и их роль в типологической семасиологии / Г.Г. Сильницкий // Структурно-типологическое описание современных германских языков. – М.: Наука, 1966. – С 244-260.
9. Сильницкий Г.Г. Семантические типы ситуаций и семантические классы глаголов/ Г.Г. Сильницкий // Проблемы структурной лингвистики. – 1973. – С. 373–391.
10. Соколов О.М. До проблеми зв'язку словотвірної мотивації з валентністю мовних одиниць / О.М. Соколов // Проблеми сучасного життя мови. – К: Наукова думка, 1977. – С. 3-10.
11. Степанова М.Д. О внешней и внутренней валентности / М.Д. Степанова // Иностранные языки в школе. – 1967. № 3. – С 13-19.
12. Степанова М.Д. Части речи и проблемы валентности в современном немецком языке / М.Д. Степанова, Г. Хельбиг – М.: Высшая школа, 1978 – 259 с.
13. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер – М.: Прогресс, 1988. – 654 с.
14. Уфимцева А.А. Лексическое значение / А.А. Уфимцева – М.: Наука, 1986. – 239 с.
15. Филлмор Ч. Дело о падеже / Ч. Филлмор // Зарубежная лингвистика. – М.: Прогресс, 1999. – Вып. .III – С. 127-258.
16. Чейф У.Л. Значение и структура языка / У.Л. Чейф — М.: Прогресс, 1975. – 433 с.
17. Янценецкая М.Н. Вопросы словообразования в индоевропейских языках / М. Н. Янценецкая // Проблемы семантики – Томск: Изд-во Томск, ун-та, 1991. – 248 с.
18. Brinkmann H. Die Wortarten im Deutschen. Zur Lehre von den einfachen Formen der Sprache / H. Brinkmann // Das Ringen um eine neue deutsche Grammatik. Aufsätze aus drei Jahrzehnten (1929-1959) / Hrsg. von H.Moser. – Darmstadt, 1965. – S. 46-78.
19. Engel U. Deutsche Grammatik. 2. Aufl. / U. Engel – Heidelberg: Grosss, 1996 – 888 S.
20. Erben J. Zur Einführung / J. Erben // Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. Ester Hauptteil. Das Verb. – Düsseldorf: Schwärm, 1973. – S. 7-14.
21. Erben J. Abriß der deutschen Grammatik / J. Erben – Berlin: Akademie, 1966. – 316 S.
22. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer – Leipzig: Bibliographisches Institut, 1983. – 363 S.
23. Helbig G. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht / G. Helbig, J. Buscha – Langenscheidt. Verlag Enzyklopädie, 1996.
24. Lyons J. Semantics / J. Lyons – Cambridge, etc.: Cambridge Univ. Press, 1977. – Vol.2. – 897 p.

Леся БІЛОВУС

УДК 81'23

ПРОБЛЕМА МОДЕЛЮВАННЯ ТА АНАЛІЗУ ВНУТРІШНЬОГО ЛЕКСИКОНУ ЛЮДИНИ

У пропонованій статті піднімається проблема моделювання та аналізу внутрішнього лексикону людини. Спираючись на дослідження попередників, розглядається лексикографічне моделювання методами нароцування асоціативної мережі, вербального асоціативно-частотного ряду, зроблена спроба лексико-семантичного аналізу моделей та лексиконів.

Ключові слова: внутрішнє мовлення, лексикон людини, асоціативність, стимул.

В статье поднимается проблема моделирования и анализа внутреннего лексикона человека. Принимая во внимание изыскания предшественников, рассматривается лексикографическое моделирование методами нарощивания ассоциативной сети, вербального ассоциативно-частотного ряда; сделана попытка лексико-

The problem of modeling and analysis of human inner lexicon is raised in the given article. Based on predecessors' research works, the lexicographical modeling together with the methods increasing the capacity of the associative network and verbal associative-frequency range are revealed, the attempt to analyze models and lexicons from the point of lexical-semantic view is done.

Key words: inner speech, human's lexicon, associativity, stimulus.

При навчанні української мови іноземних студентів викладачі прагнуть побудувати мову як модель «мовної організації людини» (термін Л.В. Щерби). Це своєрідне прагнення «мовної особистості» ставить перед фахівцями завдання щодо вивчення цілком нового предмету – внутрішнього словника людини як єдиного функціонального цілого. Головна його особливість полягає в тому, що цей лексикон недоступний при безпосередньому спостереженні. Проте це висуває на перший план завдання його окреслення саме як моделі, якій характерні нехай і не всі, але деякі риси, що робить цей лексикон об'єктом та метою нашого дослідження.

Огляд праць, що стосуються формування основних принципових уявлень про структуру людського лексикону [3; 4; 5] засвідчив, що в його організації нерозривно поєднуються два найбільш глобальних принципи: *асоціативний*, який розглядає лексикон людини як асоціативно-вербальну мережу, і *ймовірний*, який дозволяє розглядати лексикон людини як імовірну ієрархію його складових.

Проаналізуємо можливості використання цих принципів як основу для експериментального моделювання людського лексикону.

Як науковий метод вербальний асоціативний експеримент став застосовуватися у психопатології і поширився лише після праць К. Юнга та його послідовників. Це стало можливим лише тоді, коли виявили «надзвичайно тісний зв'язок між характером перебігу асоціативних процесів і відношенням асоційованого матеріалу до особистості суб'єкта, тобто до всього його попереднього досвіду» [6, 51].

У психолінгвістиці асоціативний метод К. Юнга більш відомий як методика вільних асоціацій, і застосовується переважно для вивчення психологічної структури значення слова.

У світлі наших зацікавлень, цей метод вперше застосували наприкінці 60 – на початку 70-х років минулого століття на матеріалі російської та англійської мов (Старинець В., Кіш Д.), використовуючи спосіб нарощування асоціативної мережі, коли кожна наступна асоціація виступала як черговий стимул. І хоча завдання виявити лексикон не ставилося, а вивчалася лише його асоціативна структура, тим не менше можна вважати, що моделювання лексикону все ж відбувалося, оскільки проявлялася вербально-асоціативна мережа. Однак цей експеримент через свою важкість і необхідність залучати велику кількість респондентів не дає підстав розглядати його як ефективний та оперативний спосіб моделювання лексикону людини. Крім того, необхідна у цьому випадку попередня робота з відбору вихідних стимулів, що визначають напрям асоціювання, теж є завданням, що потребує окремого вирішення. В ідеалі, як вихідні стимули можна використати одиниці, що належать до ядра лексикону, однак це ядро виявляється тільки у процесі обробки результатів експерименту. Таким чином, ми опиняємося у своєрідному замкненому колі, вихід з якого вбачаємо у використанні методу ланцюгових асоціацій. Останній є різновидом юнгівського асоціативного експерименту, коли респондент продукує вербальний асоціативний ланцюговий ряд у відповідь на запрошення говорити будь-які слова, що в даний момент спадають на думку.

Під час дослідження можливостей методу ланцюгових асоціацій О. Леонтьєв ще у 1928 р. встановив, що штучне звуження сфери асоціювання (асоціації на задану тему, на певну букву і под.) не позбавляє піддослідного здатності породжувати безперервний ланцюг асоціативного ряду, хоча темп реагування знижується та ускладнюється структура ряду. Ці спостереження дозволяють не тільки зробити певні висновки стосовно побудови ідіолексикону (наприклад, стверджувати, що він є сукупністю автономних структур і що одиниця ідіолексикону може бути водночас й елементом декількох структур), а й свідчать про те, що сам метод допускає безліч модифікацій за рахунок додаткових умов. У нашому випадку такою умовою може стати врахування того, що організація ідіолексикону відбувається за принципом імовірності.

Як уже зазначалося, у результаті досліджень мовленнєвої поведінки людини в умовах імовірного середовища було сформульовано гіпотезу, згідно з якою слова в ідіолексиконі впорядковані ієрархічно відповідно до частоти їх використання у мовленнєвому досвіді людини [6]. Цей факт проявляється у феномені суб'єктивної оцінки частотності слова, для чого був запропонований експериментальний метод [6], своєрідний різновид психометричної шкали, коли піддослідному пропонується на основі його інтуїтивних відчуттів розмістити певний набір стимулів (наприклад, слів) на оцінній шкалі, полюси якої становлять вербальну антонімічну пару (наприклад, від «ніколи» до «завжди, на кожному кроці»). Якщо провести статистичну обробку даних, то можна, на основі вибраної ознаки, отримати кількісне визначення суб'єктивної оцінки стимулу (наприклад, частотність використання слова у реченні).

Усі дослідження, які досі проводилися у сфері визначення суб'єктивних оцінок частотності слів, засвідчили, що, незважаючи на різні умови експериментів, отримувана оцінка частоти слова характеризується сталістю. Однак рівень цієї сталості залежить від однорідності в соціальному плані групи респондентів [2]. Окрім цього, виявлено, що приблизний прогноз мовленнєвої поведінки людини, зроблений на основі суб'єктивної частоти, надійніший, аніж той, який базується на частотах, пропонованих традиційними частотними словниками [2; 6].

Здатність людини продукувати вербально-асоціативний ряд і водночас оцінювати частотність його елементів, а також сталість цієї оцінки в межах однорідної в соціальному плані групи дозволили науковцям запропонувати методику [1], що дозволяє досить просто й оперативно моделювати ядерний компонент ідіолексикону людини (у випадку однієї людини) чи лексикону певного статично умовного суб'єкта (у випадку масового анкетування) у вигляді численних вербальних асоціативно-частотних рядів, що багатократно перехрещуються. Ці ряди можна отримати від носіїв мови за допомогою безпосереднього анкетування, що проводиться за наступною, досить простою схемою.

Кожен респондент має заповнити спеціально підготовлену анкету, повідомивши свої основні особистісні характеристики: стать, вік, рівень освіти, професія (фах). Після цього він виконує завдання: написати список слів і словосполучень, які, на думку респондента, найбільш часто використовуються у мові. У процесі виконання рекомендовано довго не думати і фіксувати ті слова та словосполучення, які найперші спадають на думку, якщо, звичайно, вони здаватимуться піддослідному частотними.

Отримана інформація – особистісні параметри, списки слів і словосполучень, а також час і місце анкетування – вводиться у комп'ютер, в результаті чого формується база даних, яка власне і є моделлю лексикону реального чи статично умовного суб'єкта.

У лексикографічному вигляді ця модель може бути реалізована в наступних формах.

По-перше, у формі *частотного словника*, який відображає склад та можливу структуру ядерного компонента лексикону типового суб'єкта, що є певною соціально-культурною спільнотою носіїв мови. Саме ця форма подачі лексико-фразеологічного матеріалу дозволяє відібрати лексико-фразеологічні одиниці, найбільш значимі для досліджуваної соціально-культурної спільноти носіїв мови, і виявити понятійну систему цінностей. Іншими словами, у цій формі модель лексикону людини може використовуватися в якості основи актуального лексико-фразеологічного мінімуму.

По-друге, оскільки в досліджуваній моделі кожна частотна лексико-фразеологічна одиниця є елементом щонайменше двох асоціативних ланцюгових рядів, то існує можливість виявити її асоціативний контекст і тим самим вирішити питання її актуального значення. У такому випадку ми отримуємо форму *асоціативно-частотного словника*, бо асоціативний контекст також має імовірну структуру.

По-третє, модель може бути представлена у формі *частотно-тематичного словника*, який виявляє не тільки актуальні для носія мови лексико-тематичні групи, але і їх імовірну ієрархію, що досить корисно для об'єктивації тематичної організації як самого процесу навчання, так і створення навчальних посібників.

Якщо проаналізувати моделі лексиконів, отриманих у процесі апробації розглянутої методики [1], то можна помітити, що у людській свідомості наявні щонайменше дві ймовірні ієрархії слів: денотативна (керована статистикою «картини світу») та текстова (керована статистикою породжених і сприйманих людиною текстів). Виявлений ядерний компонент лексикону людини в основному керований статистикою «картини світу» і своїм лексичним складом відображає саму «картину» в її актуальних для людини моментах. Ядерний компонент лексикону людини з позиції його складу і структури є досить стійким утворенням, оскільки забезпечує зв'язок людини зі світом, де відбувається її актуальна життєдіяльність.

Порівняльний аналіз моделей лексиконів, отриманий у середовищі різних професійно-культурних спільнот носіїв мови, засвідчує, що між імовірною впорядкованістю слів у їх лексиконах існує значна позитивна кореляція, причому більш тісний зв'язок виявляється між лексиконами тих суб'єктів, котрі належать до близьких професійно-культурних спільнот. Відповідно, чинник «професія» (ракурс професійного світобачення) набуває ваги у процесі вербального відображення актуальної частини світу і визначає стратегію цього відображення. Це підтверджує порівняння словників за тематичними структурами: схожі тематичні структури виявляються у близьких в соціально-культурному відношенні умовних суб'єктів.

Однак значно сильніше на імовірну організацію ідіолексикону впливають такі чинники, як «вік» і «стать», причому найбільші зміни пов'язані з першим чинником. Таким чином, диференціація людей за поколіннями має не тільки психофізіологічну, а й семантичну основу.

Урахування чинника «час анкетування» теж відображає зміни, що відбуваються у «мовній свідомості». Зміна суспільно-економічного устрою викликала зміну і в «мовній свідомості». Особливо це помітно саме на лексичному рівні. Так, незмінне місце в мінімальному ядрі займає група «гроші - кранниці»; різко піднімається, а потім падає частота слова «черга»; підвищується активність тематичних

груп, пов'язаних із суспільно-політичною (телевізор, преса, Президент, парламентська більшість, прем'єр-міністр і под.) та фінансово-економічною (гроші, ціни, споживчий кошик, МВФ, фірма, менеджмент, маркетинг, валюта і т.ін.) сферами життя. Усе це свідчить про те, що пропонувані дослідниками методи вияву ідіолексику справді є ефективним засобом для оперативного отримання актуальної лексичної інформації, і може стати не тільки корисним під час вивчення мови, але й бути інструментом дослідження у сфері гуманітарних наук, пов'язаних із вивченням людини і суспільства.

Перспективу розвитку даного напрямку досліджень убачаємо, перш за все, у тому, що цей експериментальний метод передбачає безліч модифікацій. Було б цікаво, наприклад, поряд з письмовою формою породження асоціативного ланцюгового ряду вивчити усну форму з одночасною фіксацією асоціативних рядів на електронному носіїві. Видається, що цей експеримент дасть можливість виявити закономірності, пов'язані з породженням спонтанного усного мовлення. Також було б цікаво спробувати з'ясувати імовірну ієрархію ідіолексику з опорою на «текстову» частоту лексико-фразеологічних одиниць, давши підслідним установку асоціювати в уявному масиві усіх сприйманих текстів (повсякденне спілкування, радіо, телебачення, книги, журнали і т. ін.). У результаті такого експерименту можна було б виявити не тільки «текстове» ядро ідіолексику, але й найбільш актуальні синтагматичні та текстово-тематичні зв'язки. Крім того, спрямований імовірно-асоціативний експеримент може використовуватися для отримання «вузькофункціональних» лексиконів (сленгу, професіоналізмів, аргі і т. д.). Більш точну модель ідіолексику може дати багатократний пролонгований імовірно-асоціативний експеримент з окремими представниками різних соціально-культурних спільнот носіїв мови. У плані розвитку комп'ютерних технологій, пов'язаних з моделюванням мовленнєвої та мислительної діяльності людини, може виявитися цікавою спроба створення моделі «працюючого» лексикону. Це відбувається у результаті об'єднання в одне ціле «вербального» й «образно-візуального» лексиконів на основі розгалуженої структури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агибалов А.К. Выявление ядра лексикона методом субъективных суждений // Особенности преподавания иностранных языков в вузах искусства. – Л., 1990. – С. 51-62.
2. Василевич А.П. К вопросу об использовании субъективных оценок как источника сведений о частоте слов-стимулов // Вероятностное прогнозирование в речи. – М., 1971.
3. Залевская А.А. Слово в лексиконе человека: Психолингвистическое исследование. – Воронеж, 1990.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М., 1987.
5. Крысин Л.П. Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка. – М.: Наука, 1989. – 188 с.
6. Фрумкина Р.М. Объективные и субъективные оценки вероятностей слов // Вопросы языкознания. – 1966. – № 2.

Ірина ЯРОЩУК

УДК 808.5

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ДО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті обґрунтовано доцільність реалізації компетентнісно орієнтованого підходу у підготовці майбутніх фахівців економічного профілю до іншомовного спілкування. З'ясовано зміст підготовки майбутнього економіста до іншомовного спілкування. Визначено суть комунікативної компетентності майбутнього фахівця економічного профілю.

Ключові слова: підготовка майбутнього економіста до спілкування, компетентнісно орієнтований підхід, комунікативна компетентність, комунікативні здібності, професійні якості.

В статті обґрунтовано целесообразность реализации компетентностно ориентированного подхода в подготовке будущих специалистов экономического профиля к иноязычному общению. Выяснено содержание подготовки будущего экономиста к иноязычному общению. Определено суть коммуникативной компетентности будущего специалиста экономического профиля.

Ключевые слова: подготовка будущего экономиста к общению, компетентностно ориентирован подход, коммуникативная компетентность, коммуникативные способности, профессиональные качества.